

Üniversite Öğrencilerinin Akılcı İlaç Kullanımının İstatistiksel Değerlendirmesi

Statistical Evaluation of Rational Drug Use of University Students

Ahmet TAŞ¹

ÖZ

İlaçlar, hastalıkların tedavi edilmesinde birinci derece öneme sahiptir. Toplum sağlığının korunması ve iyileştirilmesi için, insanların sağlık durumlarının kontrol altında tutulması gerekmektedir. Geleceğimiz olan gençlerimizin de bu konuda bilgi düzeyini öğrenmek, onları doğru yönlendirmek konusunda yol gösterici olacaktır. Bu çalışma Gümüşhane Üniversitesi Şiran Sağlık Hizmetleri MYO'da okuyan öğrencilerin ilaç kullanmaya yönelik tutumlarını ölçmek amacıyla yapılmıştır. Tanımlayıcı nitelikte bir çalışmadır ve evreni 284 öğrenci oluşturmaktadır. Verilerin analizinde ağırlıklı ortalama kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda, daha önce yapılan benzer çalışmalarda elde edilen sonuçlara göre örneklem daha bilinçli görünse de ilaç kullanımı konusunda henüz tam bir bilgiye sahip olunamadığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra katılımcıların ilaç prospektüsü okuma durumlarıyla anne ve babalarının eğitim durumu, yaşamlarının geçtiği yer, üniversitede kaldıkları yer ve ailelerinde sağlıkçı bulunma durumları ile bir bağlantı olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Akılcı ilaç kullanımı, İlaç, Üniversite öğrencileri.

ABSTRACT

Medicines are of primary importance in the treatment of diseases. In order to protect and improve public health, people's health needs to be kept under control. Learning the level of knowledge of our youth, who are our future, in this regard will be a guide in directing them. This study was carried out to measure the attitudes of students studying at Gümüşhane University Şiran Health Services Vocational School towards drug use. It is a descriptive exercise and constitutes 284 students of the universe. Weighted average were used in the analysis of the data. As a result of the research, it was determined that although the sample seems more conscious according to the results obtained in similar studies conducted before, there is not yet a complete knowledge about drug use. In addition, it was determined that there was a relationship between the participants 'reading the drug package insert and their parents' educational status, place of life, place of stay at the university and the presence of a healthcare professional in their families.

Keywords: Rational drug use, Drug, University students.

Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'ndan gerekli etik izin alınmıştır.

¹Öğr. Gör, Gümüşhane Üniversitesi Şiran Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Eczane Hizmetleri Bölümü, ahmettas@gumushane.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1444-6068

Corresponding Author:

Ahmet TAŞ

e-mail:

ahmettas@gumushane.edu.tr

Geliş Tarihi / Received: 26.12.2021

Kabul Tarihi / Accepted: 24.08.2021

GİRİŞ

İlaçlar; bireylerin insan vücudunu hasta eden etkenlerden korunmasını sağlayan, eğer bir hastalık söz konusuysa bunun tedavisi için kullanılan genel olarak bir ya da daha fazla maddenin belli dozajlarda bir araya getirilerek oluşturulan tıbbi ürünlerdir.¹ Tüm dünyada ilaçların bilinçli kullanılması sayesinde verimli bir ilaç tedavi yolu izlenmesi, sağlığın her alanında nitelik ve verimliliğin artması, bunun yanı sıra tedavi harcamalarının azaltılması gibi avantajlar hedeflenmektedir.²

Akılcı ilaç kullanımı; teşhis konusunda hastaya doğru yaklaşımda bulunulması, hastadaki problemin esas nedeninin anlaşılması, farklı alternatifler üzerinden en optimize edilmiş tedavinin tercih edilmesi, hastayı bilgilendirerek tedavi sürecine başlanması ve bu işlemlerin çıktılarına göre bir değerlendirme yapılması gereken sistematik ve sosyal bir yaklaşımdır.³ Dünya genelinde yanlış, lüzumsuz, etkisiz ve giderleri olumsuz etkileyen ilaç kullanımı birçok probleme sebep olmaktadır. Bu problemler şunlardır: Hastalık ve ölüm oranlarında yükselme meydana gelmesi, kaynakların aşırı harcanmasıyla temel ilaçlara erişimin zorlaşması, değişik ilaç kullanımına bağlı olarak temel ilaçlara karşı oluşan direnç nedeniyle tedavilerin maddi bir sorun haline dönüşmesi. Bu sebeplerden ötürü bilim insanları çözüm yolları bulmaya çalışmış ve bu çalışmaların neticesinde dünyada “Akılcı İlaç Kullanımı (AİK)” uygulamaları başlamıştır.⁴ İlaçların bilinçli kullanımı Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ)’nün her zaman üzerinde durduğu konudur.⁵ Akılcı ilaç kullanımına uymayan ilaç kullanımının birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebepler arasında; bireylerin bâtil inançları, sağlık alanındaki uzman kişilerin ilaçlar ile ilgili genel bilgi eksikliğinin bulunması ve hastalar ile yeterli iletişim sağlanamaması olabilir.⁶

İlaçların bilinçli kullanımı için izlenmesi gereken yollar haricinde hekimler ve hastalar arasında etkileşimin de olması gerekmektedir.⁷ Akılcı ilaç kullanımında olması gereken faktörler doğru endikasyon, gerekli ilaç, doğru hasta, gerçek bilgilendirme

ve doğru takiptir. Bu faktörlerden ilk üçüne reçete yazılması aşamasında dikkat edilmelidir. Gerçek bilgilendirme ve takip aşamasında ise eczane yürütücüsüne de önemli bir sorumluluk düşmektedir. İlaçların akılcı kullanımında doktorun yazdığı reçete kadar eczacının yönlendirmesi ve bilgilendirmesi de önemlidir.⁸

İlaçların insan vücuduna ne şekilde etki yapacağını takip eden ve olumsuz bir durum meydana gelirse ilk değerlendirmeyi yaparak doktoru bilgilendiren hemşirelerin ise; ilaçla ilgili bilgileri edinerek doğru ilacı, doğru ölçekte, tam zamanında, doğru hastaya, doğru şekilde uygulamaları gerekmektedir.⁹ Hatalı ilaç kullanımı genel olarak, sağlık çalışanlarından, sağlık sisteminden, reçete ile verilen ilaçları tedarik etme biçiminden ve insanlardan kaynaklanmaktadır. Sağlık çalışanlarından meydana gelen sebepler; hatalı bilgi, hasta sayısının çokluğu ve yönetsel sıkıntılardır. İnsanlardan kaynaklanan sebepler; hatalı ilaç bilgisi, bâtil inançlar, yanlış beklenti ve istekler ve kendi kendine tedavi olma düşüncesidir. İlaç tedarik sisteminden kaynaklanan sebepler; gerektiğinde ihtiyaç miktarı kadar ilaç tedarik edilememesi ve reçetesiz ilaç satılmasıdır. Ülkemizde kişiler hasta olduklarında önceki tedavilerinden kalan ilaçları, tanıdıklarının tavsiye ettiği veya eczaneden reçetesiz temin ettikleri ilaçları prospektüsü bile okumadan kullanabilmektedir. İlaç kullanımının başarıya ulaşması, hastanın iyileşmesi ile doğrudan bağlantılıdır.¹⁰ İş yoğunluğunun fazla olduğu servislerde, ilaç danışmanlığı görevini yürütecek bir eczacıya görev vermek hasta güvenliğine katkıda bulunarak, nitelik ve verimlilik artışına yol açabilir.¹¹

Dünyanın pek çok yerinde tıbbi muayene gerektiren ilaçlar eczanelerden reçetesiz olarak kolayca satın alınabilmektedir. Türkiye’de reçetesiz temin edilmesine müsaade edilen ilaç sayısı fazla olmamasına rağmen, bağımlılık yaptığı bilinen morfin gibi bazı ilaçlar ile psikiyatri tarafından yazılması gereken ilaçlar dışındaki neredeyse tüm ilaçlar reçete olmaksızın eczaneden temin

edilebilmektedir. Bu durum uygunsuz kullanımlara, tedavide gecikmelere, ilaca karşı direnç oluşmasına, ilaç etkileşimlerine, yan etkilere ve insanlarda ekonomik olarak sıkıntılara yol açmaktadır.¹² Akılcı olmayan ilaç kullanımının kişilerin yeterli eğitim almamasından kaynaklanarak toplumsal, sosyal ve ekonomik yapılara etki eden birçok sebebi vardır. Bu sebeplerin çoğu birbiriyle bağlantılı olmakta ve konuyu karmaşık biçime sokmaktadır.¹³ Ülkemizde ekonomik zorluklar, sağlık kuruluşuna gidememe veya zaman bulamama, stres ve psikolojik problemler gibi sebeplerle üniversitede eğitim gören öğrencilerin ilaçları bilinçsizce ve yanlış tüketmeleri muhtemeldir.¹⁴ Türkiye’de doktora başvurmadan eczaneden ilaç temin etmek, daha öce alınmış ilaçları doktora başvurmadan kullanmak, yakınlarının tavsiyesi ile ilaç kullanmak, doktorun söylediği doz miktarına uymamak, tedaviyi erken bırakmak ve doktora lüzumsuz ilaç yazdırma konusunda ısrar etmek gibi akılcı olmayan ilaç kullanımı davranışları yaygındır.¹⁵ Bir hastalık için farklı doktorlara başvurulması, ağrıyı geçirmek için rastgele ilaç kullanımı, yakın çevrenin tavsiyeleri ve reçetesiz olarak ilaçlara erişilebilmesi çoklu ilaç kullanımına yol açmaktadır.¹⁶

Akılcı olmayan ilaç tüketiminin büyük bir oranını; çoklu ilaç tüketimi (Polifarmasi), ilaçların ihtiyaç duyulmadan ve yüksek dozda kullanımı, tıbbi kaynaklara dayanmayan reçete yazılması, uygun olmayan bireysel tedavilere yönelmek gibi durumlar oluşturmaktadır. Akılcı olmayan ilaç tüketimi gelişmemiş ülkelerde daha yüksek oranda görülmekle beraber, tüm ülkeler açısından önemli bir sağlık problemi olmakta ve değiştirilmesi zor olan bir alışkanlık olarak düşünülmektedir.¹⁷ Özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde insanların sağlık hizmetlerine ulaşamaması, ilaçlar hakkında doğru bilgilere erişimin güçlüğünden kaynaklanan kendi kendine yanlış tedavi etme

gibi durumlar görülebilmektedir.¹⁸ Yanlış uygulanan tedavilerin maliyeti, ilaç tedavisinin kalitesizleşmesiyle birlikte hastada ortaya çıkan olumsuz durumlar ve bunlara bağlı gelişen işgücü kaybı gibi etkenler ekonomiyi olumsuz etkilemektedir.¹⁹

Akıllı ilaç kullanımının nihai hedefi, daha kaliteli farmasötik bakımı teşvik etmek, ilaç tedavisinin maliyetini en aza indirmek, önlenabilir ilaç reaksiyonlarından ve ilaç etkileşimlerinden kaçınmak, olumsuz sonuçları en üst düzeye çıkarmak ve hasta uyumunu teşvik etmektir.²⁰ İlaç harcamaları, düşük ve orta gelirli ülkelerde toplam sağlık harcamalarının % 70/75'ine kadar çıkmaktadır.²¹ Akılcı olmayan ilaç kullanımı, sağlık bakım maliyetleri, farmasötik bakımın kalitesi ve antimikrobiyal direncin ortaya çıkması üzerinde önemli bir olumsuz etkiye sahip olabilir. Diğer olumsuz etkiler, artan ilaç reaksiyonları riski, ilaç etkileşimleri ve hastaların tedaviye uyumsuz hale gelmeleridir.²² Düşük ve orta gelirli ülkeler son yıllarda antibiyotik kullanımında önemli bir artış görmüş²³ ve birçok ülke antibiyotik kullanımı konusunda antimikrobiyallerin yönetimine ilişkin taahhütleri içeren ulusal eylem planları geliştirmiştir.²⁴ İlaç çeşitliliği ve erişilebilirliğindeki yükselme, tedavi masraflarında ve akılcı olmayan ilaç tüketiminde de artışa sebep olmuştur.²⁵ TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu’nun raporunda 2002 yılında % 11,3 olan sağlık alanındaki harcamaların bütçe içindeki payının 2021’de % 17,7’ye yükseldiği belirtilmiştir. Bu bağlamda 2021 yılında tedaviye yönelik harcamalar için 123 milyar lira, ilaca yönelik yapılacak harcamalar için 60 milyar lira, aile hekimliğine yönelik yapılacak harcamalar için 11.4 milyar lira kaynak ayrılmıştır.²⁶ Bu çalışmada özellikle sağlık alanında eğitim gören üniversite öğrencilerinin ilaç kullanımı ile ilgili tutumlarını belirlemek amaçlanmıştır.

MATERYAL VE METOT

Bu çalışma Gümüşhane Üniversitesi Şiran Sağlık Hizmetleri MYO’da okuyan öğrencilerin ilaç kullanmaya yönelik

tutumlarını ölçmek amacıyla yapılmış, rastgele örneklem metodu tercih edilmiş, tanımlayıcı bir çalışmadır. Araştırmanın

evrenini eğitimine devam eden 284 öğrenci, örneklemini ise araştırmaya katılmayı kabul eden 217 öğrenci oluşturmaktadır. Veriler 2019-2020 Bahar dönemine kayıtlı öğrencilerden anket yoluyla elde edilmiştir. Sadece Şiran Sağlık Hizmetleri MYO öğrencilerine uygulanan bu araştırma, sağlık ile ilgili olmayan bölümlerde okuyan öğrenciler için bir genelleme sayılamaz. Bu durum çalışmanın kısıtlılığını göstermektedir. Ayrıca sadece üniversite öğrencilerine uygulanması, aynı üniversitenin diğer sağlık yüksekokulları öğrencilerinin araştırmaya dahil edilmemesi ve kronik veya genel bir rahatsızlığı bulunan kişilere özel bir araştırma olmaması çalışmanın diğer kısıtlılarını oluşturmaktadır. İlaç tutumlarını belirlemeye yönelik soruların yanı sıra katılımcıların demografik özelliklerini belirten sorular da yer almaktadır. Ölçek soruları Karakurt ve

arkadaşlarının (2010) bu konuda yaptığı bir çalışmadan, yazarın izni dahilinde alınmıştır. Katılımcılara anket sunulmadan önce onamları alınmış, gizlilik ve çalışmanın amacı konularında bilgi verilmiştir. Bu çalışmayla ilgili gerekli etik izin alınmıştır. Toplanan veriler SPSS 22.0 programı ile analiz edilmiş, oransal değerleri bulabilmek ve değişkenlere göre sonuçların değişip değişmediğini görebilmek için frekans ve ki-kare analizleri yapılmıştır.

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırmanın yapılması için Gümüşhane Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 11.03.2020 tarihli 2020/3 95674917-108.99-E.10275 sayılı toplantısından onay yazısı alınmıştır. Çalışmada planlanan akıştan herhangi bir sapma olmamıştır.

BULGULAR VE TARTIŞMA

Çalışmaya katılan öğrencilerin % 79'unun kız, % 80'inin çekirdek aile olarak yaşadıkları, % 47,4'ünün babasının ortaokul mezunu ve % 23,7'sinin ilkokul mezunu

olduğu, % 46'sının annesinin ilkokul mezunu ve % 16,8'inin annesinin okuma yazma bilmediği, % 81,1'inin annesinin ev hanımı olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır. (Tablo-1).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Değişkenler	Sayı	%	Değişkenler	Sayı	%
Cinsiyet			Aile biçimi		
Erkek	45	21	Çekirdek aile	174	80
Kadın	172	79	Geniş aile	43	20
Toplam	217	100	Toplam	217	100
Yaş			Yaşamının geçtiği yer		
18-20	117	54	Köy/Kasaba	53	24,6
20-22	89	41	İl	72	33,3
22+	11	5	İlçe	92	42,1
Toplam	217	100	Toplam	217	100
Baba eğitim			Anne eğitim		
Okuma-yazması yok	2	1,8	Okuma-yazması yok	37	16,8
Sadece okuma yazması var	10	4,4	Sadece okuma yazması var	29	13,3
İlkokul mezunu	103	47,4	İlkokul mezunu	100	46
Ortaokul mezunu	52	23,7	Ortaokul mezunu	35	15,9
Lise mezunu	34	15,8	Lise mezunu	14	6,2
Önlisans/lisans	16	6,9	Önlisans/lisans	2	1,8
Toplam	217	100	Toplam	217	100
Baba meslek			Anne meslek		
İşsiz	23	10,7	İşsiz	177	81,1
Memur	29	13,4	Memur	6	2,7
İşçi	54	25	İşçi	9	4,5
Emekli	41	18,8	Emekli	8	3,6
Serbest	70	32	Serbest	17	8,1
Toplam	217	100	Toplam	217	100

Çalışmaya katılan öğrencilerin % 83'ünün yurt veya apartta kaldığı, % 48,7'sinin aylık 600 TL üzerinde harcama yaptığı ve yine % 48,7'sinin gelirini hem ailelerinden hem burslardan karşıladığını, % 41,1'inin düz veya Anadolu lisesi mezunu, % 39,4'ünün sağlık meslek lisesi mezunu, % 51,8'inin sağlık

güvencesinin SSK olduğu ve % 27,7'sinin herhangi bir sağlık güvencesi olmadığı, % 86,8'inin ailesinde bir sağlık çalışanı bulunmadığı, % 95,6'sının alkol kullanmadığı, % 91,2'sinin kronik hastalığının olmadığı sonuçlarına ulaşılmıştır. (Tablo-2)

Tablo 2. Katılımcıların Sosyal Özellikleri

Değişkenler	Sayı	%	Değişkenler	Sayı	%
Kaldığı yer			Gelirin karşılandığı yer		
Apart/Yurt	171	83	Aileden ve burslardan	105	48,7
Arkadaşlarla evde	23	10,5	Sadece aileden	67	31
Aileyle beraber	13	6	Sadece burslardan	40	18,6
Tek başıma evde	10	0,5	Bir işte çalışarak	5	1,8
Toplam	217	100	Toplam	217	100
Aylık harcama miktarı			Mezun olunan okul		
1-250	13	6,2	Düz/Anadolu lisesi	89	41,1
251-400	34	15,9	Sağlık meslek lisesi	86	39,4
401-600	63	29,2	İmam Hatip lisesi	20	9,5
600+	107	48,7	Diğer meslek liseleri	22	10
Toplam	217	100	Toplam	217	100
Sağlık güvencesi			Ailede sağlıkçı bulunma durumu		
SSK	113	51,8	Var	29	13,2
Emekli Sandığı	15	7,1	Yok	188	86,8
BAĞKUR	10	4,5	Toplam	217	100
Yok	60	27,7			
Diğer	19	8,9			
Toplam	217	100			
Alkol kullanma durumu			Kronik hastalık bulunma durumu		
Kullanan	10	4,4	Var	19	8,8
Kullanmayan	207	95,6	Yok	198	91,2
Toplam	217	100	Toplam	217	100

Katılımcıların % 10,5'i kronik hastalıktan dolayı, % 55,3'ü nezle/grip olduğunda, % 0,9'u ruhsal olarak kötü hissettiği zamanlarda, % 26,3'ü fiziksel olarak kötü hissettiğinde ilaç kullandığını ve % 7'si hiç ilaç kullanmadığını belirtmiştir. Aynı zamanda % 84,2'si ilaç prospektüsünü okuduğunu, % 86'sı ilaç alırken hekim tavsiyesine uyduğunu, % 8,8'i bir yakınma hissettiğinde, % 5,2'si de

hatırladığında veya canı istediğinde ilaç kullandığını belirtmiştir. Ayrıca % 45,6'sı yine hekim tavsiyesi üzerine, % 42,1'i rahatsızlığı sona erdiği için, % 5,3'ü yan etki gördüğünde ve % 7'si canı istemediğinde ilaç kullanmayı bıraktığını, % 58'i son bir ayda ilaç kullandığını ve kullananların % 74'ünün doktor tavsiyesi üzerine kullandığını belirtmiştir (Tablo-3).

Tablo 3. Katılımcıların İlaç Kullanım Tutumları

Değişkenler	Sayı	%	Değişkenler	Sayı	%
İlaç kullanma nedeni			İlaç kullanmayı bırakma zamanı		
Kronik bir hastalık sebebiyle	28	10,5	Hekimin önerisine göre	99	45,6
Nezle grip zamanlarında	113	55,3	Ağrı azaldığında	91	42,1
Ruhsal olarak kötü hissedildiğinde	14	0,9	Yan etkileri başladığında	12	5,3
Fiziksel olarak kötü hissedildiğinde	52	26,3	Canı ilaç içmek istemediğinde	15	7
Hiç ilaç kullanılmaması	10	7	Toplam	217	100
Toplam	217	100			
Prospektüsün okunma durumu			Son bir ay içinde ilaç kullanma durumu		
Okuyan	182	84,2	Kullanan	126	58
Okumayan	35	15,8	Kullanmayan	91	42
Toplam	217	100	Toplam	217	100
İlaç kullanma zamanı			Kullanılanların, kullanma sebebi		
Hekimin önerdiği şekilde	186	86	Hekim önerdiği için	101	74
Ağrı hissedildiğinde	19	8,8	Reçetesiz kullanan	68	26
Hatırlandığında	7	2,6	Toplam	169	100
Canı istediğinde	7	2,6			
Toplam	217	100			

Çalışmaya katılan öğrencilerin % 60,4'ü baş ağrısı olduğunda ve kız öğrencilerin genellikle regl dönemlerinde reçetesiz ilaç kullandıklarını, % 97,3'ü reçetesiz olarak ağrı kesici türde ilaç aldıklarını % 47,7'si yaşamları boyunca en çok baş ağrısı için ilaç kullandıklarını, % 94'ü stres durumlarında

ilaç kullanmadıklarını, % 59,2'si daha önce kullandıkları bir ilaç olduğunda ve % 28,2'si bir tehlike görmedikleri için zaman zaman reçetesiz ilaç kullandıklarını, % 59,6'sı ağrı dönemlerinde ilaç dışında bir şey kullandıklarını belirtmişlerdir (Tablo-4)

Tablo 4. Katılımcıların İlaç Kullanım Şekilleri

Değişkenler	Sayı	%
Reçetesiz ilaç kullanma durumu		
Baş ağrısı olduğunda	136	60,4
Grip/nezle durumunda	13	7,2
Regl durumunda	60	28,8
Mide yanmasında	4	1,8
Kas ağrısında	4	1,8
Toplam	217	100
Reçetesiz olarak kullanılan ilaçlar		
Ağrı kesici	204	97,3
Antibiyotik	11	5,4
Sakinleştirici	2	0,9
Toplam	217	100
En sık hangi yakınma için ilaç kullandınız		
Baş ağrısı	104	47,7
Grip/nezle	41	18,9
Regl	60	27,9
Mide yanması	6	2,7
Kas ağrısı	6	2,7
Toplam	217	100
Streste ilaç kullanımı		
Kullanan	14	6
Kullanmayan	203	94
Toplam	217	100
Reçetesiz ilaç kullanma nedeni		
Zaman kısıtlılığı	13	5,8
Ekonomik nedenlerden dolayı	6	2,9
Ders yoğunluğu nedeniyle zaman bulamama	4	1,9
Daha önce kullanılan bir ilaç olduğu için	129	59,2
Sosyal güvence olmadığı için	4	1,9

Tablo 4. (Devamı)

Bir tehlike görülmediği için	61	28,2
Toplam	217	100
Ağrı için ilaç dışı kullanım		
Kullanan	129	59,6
Kullanmayan	88	40,4
Toplam	217	100

Katılımcıların demografik özellikleriyle akılcı ilaç kullanımı tutumları arasında bir fark bulunup bulunmadığını incelemek amacıyla ki-kare testi uygulanmıştır. Tabloda yalnızca aralarında fark bulunan faktörlere yer verilmiştir. Bu verilere göre katılımcıların ilaç prospektüsü okuma durumları ile anne eğitim seviyesi arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir fark bulunmuştur ($x^2:14,395$ p:0,013). İlaç prospektüsü okuyan (% 30,1) ve okumayan (% 16,1) katılımcıların annelerinin eğitim durumuna göre aralarında istatistiksel bir fark görülmüş ve annelerinin ilkökul mezunu olduğu saptanmıştır. Bununla birlikte ilaç prospektüsü okuyan katılımcıların babalarının eğitim durumu arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir fark tespit edilmiş ($x^2:16,488$ p:0,006) ve ilaç prospektüsü okuyan katılımcıların babalarının ilkökul mezunu iken (% 47,2) ilaç prospektüsü okumayan katılımcıların babalarının

ortaokul mezunu olduğu (% 10,1) görülmüştür. Katılımcıların yaşamlarının geçtiği yer ile ilaç prospektüsü okuma durumları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir fark bulunmuş ($x^2:8,827$ p:0,012) ve ilaç prospektüsü okuyan (% 38,1) ve okumayan (% 12,4) katılımcıların çoğunlukla ilçe merkezinde yaşadığı belirlenmiştir. Katılımcıların ilaç prospektüsü okuma durumları ile üniversitede kaldıkları yer arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir fark bulunmuş ($x^2:15,174$ p:0,002) ve ilaç prospektüsü okuyan (% 45,2) ve okumayan (% 25,2) katılımcıların çoğunlukla yurtta/apartta kaldıkları belirlenmiştir. Katılımcıların ilaç prospektüsü okuma durumları ile ailelerinde sağlıkçı bulunma durumları arasında istatistiksel bakımdan anlamlı bir fark bulunmuş ($x^2:3,411$ p:0,044) ve ilaç prospektüsü okuyan (% 63,4) ve okumayan (% 24,1) katılımcıların çoğunlukla ailelerinde sağlıkçı bulunmadığı ortaya çıkmıştır (Tablo-5)

Tablo 5. Ki-kare Verileri

Tanıtıcı Özellikler	İlaç Prospektüsünü Okuma				Toplam		Ki-kare ve p değeri
	Okuyan		Okumayan		n	%	
	n	%	n	%	n	%	
Babanın Eğitimi							
İlkökul mezunu	103	47,2	21	0,9	124	57,3	$x^2:16,488$
Ortaokul mezunu	22	10,1	22	10,1	44	20,4	
Lise mezunu	23	11	9	0,4	32	15,1	
Önlisans/Lisans mezunu	15	0,7	2	0,09	17	0,8	p:0,006
Annenin Eğitimi							
Okuma-yazması yok	42	19,4	2	0,09	44	20,7	$x^2:14,395$
Sadece okuma yazması var	12	0,5	8	0,75	20	0,9	
İlkökul mezunu	64	30,1	33	16,1	97	45,3	p:0,013
Ortaokul mezunu	32	15,7	9	0,4	41	19,2	
Lise mezunu	13	0,6	2	0,09	15	0,7	
Yaşamının Geçtiği Yer							
Köy/Kasaba	24	12,3	19	0,8	43	21,8	$x^2:8,827$
İl	74	34,5	9	0,4	83	39,1	p:0,012
İlçe	83	38,1	26	12,4	109	0,5	
Üniversitede Kaldığı Yer							
Ailele beraber	18	0,8	0	0	18	0,8	$x^2:15,174$
Kendi başıma bir evde	1	0,05	0	0	1	0,05	p:0,002
Arkadaşlarla bir evde	46	21,1	0	0	46	21,3	
Yurtta/Apartta	98	45,2	54	25,2	152	70,4	
Ailede Sağlıkçı Olma Durumu							
Var	25	11,3	2	0,09	27	12,6	$x^2:3,411$
Yok	138	63,4	52	24,1	190	88,0	p:0,044

Bir üniversitede Tıp Fakültesi'nin ilk üç yılında öğrenimlerini sürdüren 182 öğrenci üzerinde uygulanan bir çalışmada katılımcıların yarısına yakın bir kısmı akılcı ilaç kullanımını konusunda eğitim aldıklarını belirtmiş ve kendilerine doktorlar tarafından en çok ağrı kesici türden ilaçların yazıldığı, akılcı ilaç kullanımında en büyük problemin yanlış tanı ve ilgisizlikten kaynaklandığı bilgisine ulaşılmıştır. Öğrenciler, akılcı ilaç kullanımında en önemli paydaşın hekimler olduğunu belirtmiş ve ayrıca aktarlar, televizyon, internet gibi kanallarla bitkisel ürünlerin temin edilerek kullanılmasının, hastanın tedavi sürecinde başarısızlıkla karşılaşılacağı sonucuna varılmıştır.²⁷

Acil servis hastalarının ilaç kullanımı tutumlarını incelemek için yapılan bir çalışmada bir üniversite hastanesindeki 388 kişiye anket uygulanmıştır. Katılımcıların çoğunlukla evlerinde analjezik, soğuk algınlığı ve antipiretik ilaçları bulduklarını tespit edilmiştir. Katılımcıların % 35,5'inin doktorun yazdığı ilaçları doktor ya da eczacının tavsiye ettiği süre içinde, % 32,1'inin ilaç kutusu boşalana kadar, % 31,6'sının rahatsızlığı bitene kadar kullandığı; % 80,5'inin hatalı ilaç kullandığı zaman, % 78,3'ünün ise yan etkiye maruz kaldığında doktora danıştığı, % 71,1'inin iyileşmesini sağlayan kullandığı bir ilacı başkasına tavsiye etmediği, % 62,3'ünün ise basında reklamı yapılan ürünleri kullanmadığı saptanmıştır.²⁸

Üniversite öğrencilerine yönelik yapılan başka bir çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır ve lisans düzeyinde 22 öğrenci ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonucunda öğrencilerin ilaç kullanımı hakkında yanlış ve eksik bilgi düzeyinde oldukları, alternatif tedavi biçimlerine sıcak baktıkları, uzman görüşüne başvurdukları, kullanmakta oldukları ilaçlarda bir olumsuzluk yaşadıklarında ilaç kullanmayı bırakıp hemen doktora başvurdukları belirlenmiştir.²⁸

Üniversitede öğrenim gören öğrencilerin ilaç kullanımı hakkındaki düşüncelerini belirlemek amacı ile yapılan bir çalışmada ise

öğrencilerin % 64,4'ünün sigara/alkol tüketmediği ve % 89,5'inin ise kronik bir hastalığının bulunmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca % 35,4'ünün ilaçlarını reçetesiz temin ettiği, % 18,2'sinin ilaç zamanına uymadığı, % 25,7'sinin farklı dozda ilaç kullandığı ve % 27'sinin öneri ile ilaç kullandığı saptanmıştır. Bu çalışmada ise katılımcıların % 95,6'sının alkol kullanmadığı ve % 91,2'sinin kronik hastalığının bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.³⁰

Şahingöz ve Balcı (2013) hemşirelere yönelik bir araştırma yapmış ve hemşirelerin akılcı ilaç kullanma konusunda yanlış bilgi sahibi olduklarını ve ilaç uygulamalarında hataları bulunduğunu, genç yaşta ve eğitimi yüksek olan hemşirelerin bu konuda daha dikkatli davrandıklarını ve mevcut bilgi eksikliklerinin eğitimlerle giderilip, akılcı ilaç kullanımı konusuna daha fazla dikkat çekilmesi gerektiği sonucuna varmışlardır.⁹ Bu çalışmada da benzer sonuç elde edilmiş ve yanlış bilgi düzeyi vurgulanarak ilaç konusunda eğitim verilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Yılmaz vd. (2011) yaptıkları çalışmada 287 kadın üzerinde ilaç kullanım konusunu araştırmış ve kadınların % 13,9'unun ilacını reçete olmaksızın temin ettiğini, % 40,4'ünün reçeteyi okumadığını, % 12,5'inin ilaçlarını gereken zamanda kullanmadığını, % 24,7'sinin bir tanıdığının tavsiyesi üzerine ilaç kullandığını, % 29,6'sının da tanıdıklarına ilaç tavsiyesinde bulunduğunu ayrıca ilacın görüntüsüne, son kullanma tarihine ve hangi firmaya ait olduğuna dikkat etmedikleri sonucuna ulaşmışlardır.¹⁰ Bu çalışmada ise ilaç kullanımı konusunda cinsiyet farklılığı bulunmamış olup reçete kullanmama durumunun daha önce kullanılmış bir ilacın tekrar kullanılmasında ortaya çıktığı bulunmuştur.

Yapıcı vd. (2011) araştırmalarında, Aile Sağlığı Merkezi'ne gelen sıradan 300 kişi üzerinde ilaç tutumlarına yönelik bir çalışma gerçekleştirmişlerdir ve çalışmada bu araştırmadaki gibi katılımcıların % 26'sının bir hekime danışmadan ilaç kullandığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca % 17'sinin

tanıdık önerisi ile ilaç kullandığı, % 31,3'ünün reçetesiz ilaç tedarik ettiği tespit edilmiştir.¹²

Karakurt vd. (2010) yaptığı çalışmada öğrencilerin ilaç kullanmalarında en önemli sebep olarak baş ağrısı ve grip/nezle faktörü ön plana çıkmıştır. Öğrencilerin büyük çoğunluğunun son bir ay içerisinde ilaç kullandıkları ve bu kullanımların % 23,2'sinin reçete olmadan gerçekleştirdikleri, reçete olmadan kullanılan ilaçların % 61,5'inin ağrıkesici nitelikte, % 39,5'inin antibiyotik sınıfında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.³ Bu çalışmada ise baş ağrısı faktörü ilaç kullanmalarında en önemli sebep olarak ön plana çıkmıştır. Ayrıca katılımcıların % 58'inin son bir ay içinde ve bunların %

26'sının reçetesiz şekilde ilaç kullandığı, reçete haricinde kullandıkları ilaçların % 97,3'ünün ağrıkesici, % 5,4'ünün antibiyotik olduğu saptanmıştır. Yani iki çalışma arasındaki 10 yıllık süre zarfında ilaç kullanım oranlarının farklılık gösterdiği söylenebilir.

Yılmaz vd. (2008), yaptıkları çalışmada öğrencilerin reçetesiz ilaç kullanma durumlarının düşük olduğunu bulmuşlardır. Bu çalışmanın sonuçlarına eşdeğer şekilde öğrencilerin reçeteli olarak en fazla ağrıkesici ve antibiyotik türü ilaçları kullandıkları ve hasta olduklarında alternatif tedavi yöntemlerini daha az kullandıkları belirlenmiştir.¹

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmaya katılan öğrencilerin büyük bir çoğunluğu nezle/grip olduğunda ve kendini fiziksel olarak kötü hissettiğinde ilaç kullandığını, doktor tavsiyesine göre ilaç kullandığını, ilaç prospektüsünü okuduğunu, yarıdan fazlasının son bir ay içinde ilaç kullandığını, tamamına yakınının ağrı kesici ilaçları reçetesiz olarak kullandığını, yine tamamına yakınının stres durumunda ilaç kullanmadığını, katılımcıların genel olarak zorda kaldıklarında daha önce kullandıkları bir ilacı ve tehlikeli olduğunu düşünmedikleri bir ilacı reçetesiz olarak kullanabileceklerini ve ağrı dönemlerinde genel olarak ilaç dışında bir şey kullandıklarını belirtmişlerdir. Bu sonuçlara bakarak daha önce yapılan çalışmalara oranla kısmen ilaç kullanma bilincinin olumlu yönde geliştiği söylenebilse de yeterli bir bilinç olduğu görülmemiştir. Bu nedenle;

- Sağlık ile ilgili okulların müfredatına ilaç bilgisi ve kullanımı dersinin eklenmesi,
- Eğitim gördükleri okul bünyesinde, her eğitim döneminde en az bir kez bilgilendirici eğitim verilmesi,
- Ailelerin de bilinçlendirilmesi adına öğrenciye proje bazlı ödevler verilerek aile bireylerinin ilaç kullanım tutumlarını doğru şekilde dönüştürmeleri,
- Gündüz kuşağı televizyon programlarında ilaç kullanımı konusuna yer verilmesi,
- Antibiyotik ilaç içeriğinde bulunan ve yanlış kullanımda zarar verebilecek bileşenler hakkında toplumun bilgilendirilmesi,
- Sigara paketleri üzerindeki caydırıcı resimler gibi propagandaların yapılması sağlanabilir.

KAYNAKLAR

1. Yılmaz, E, Yılmaz, E, Karaca, F, Uçar, S. ve Yüce, T. (2008). "Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin İlaç Kullanma Durumlarının İncelenmesi". Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 3 (8), 69-83.
2. Reppe, L.A, Spigset, O. and Schjøtt, J. (2016). "Drug Information Services Today: Current Role and Future Perspectives in Rational Drug Therapy". Clinical Therapeutics, 38 (2), 414-421.
3. Karakurt, P, Hacıhasanoğlu, R, Yıldırım, A. ve Sağlam, R. (2010). "Üniversite Öğrencilerinde İlaç Kullanımı". TAF Preventive Medicine Bulletin, 9 (5), 505-512.
4. Akılcı İlaç (2020). http://www.akilciilac.gov.tr/?page_id=81 (Erişim tarihi: 16.03.2020).
5. Rostova, N. B. and Odegova, T.F. (2012). "Rational Use of Drugs: Pharmaceutical Aspects of the Drug Selection". International Journal of Biomedicine, 2 (3), 237-241.
6. Chauhan, I, Yasir, M, Kumari, M. and Verma, M. (2018). "The Pursuit of Rational Drug Use: Understanding Factors and Interventions". Pharmaspire, 10 (2), 48-54.
7. Ofori-Asenso, R. and Agyeman, A.A. (2016). "Irrational Use of Medicines-A Summary of Key Concepts". Pharmacy, 4 (4), 1-13.
8. Toklu, H.Z. ve Dülger, G.A. (2011). "Akılcı İlaç Kullanımı ve Eczacının Rolü". Marmara Pharmaceutical Journal, 15, 89-93.
9. Şahingöz, M. ve Balcı, E. (2013). "Hemşirelerin Akılcı İlaç Kullanımı". TAF Preventive Medicine Bulletin, 12 (1), 57-64.
10. Yılmaz, M, Güler, N, Güler, G. ve Kocataş, S. (2011). "Bir Grup Kadının İlaç Kullanımı İle İlgili Bazı Davranışları: Akılcı Mı?". Cumhuriyet Tıp Dergisi, 33, 266-277.
11. Tsao, N.W, Lo, C, Babich, M, Shah, K. and Bansback, N. J. (2014). "Decentralized Automated Dispensing Devices: Systematic Review of Clinical and Economic Impacts in Hospitals". The Canadian Journal of Hospital Pharmacy, 67 (2), 138-148.
12. Yapıcı, G, Balıkcı, S. ve Uğur, Ö. (2011). "Birinci Basamak Sağlık Kuruluşuna Başvuranların İlaç Kullanımı Konusundaki Tutum ve Davranışları". Dicle Tıp Dergisi, 38 (4), 458-465.
13. Akıcı, A, Uğurlu, M.Ü, Gönüllü, N, Oktay, Ş. ve Kalaça, S. (2002). "Pratisyen hekimlerin akılcı ilaç kullanımı konusunda bilgi ve tutumlarının değerlendirilmesi". Sted, 11(7), 253-257.
14. İpteş, S. ve Khorshid, L. (2004). "Üniversite Öğrencilerinin İlaç Kullanım Durumlarının İncelenmesi". Ege Üniversitesi Sağlık Yüksekokulu Dergisi, 20(1), 97-106.
15. Sürmelioglu, N, Kiroğlu, O, Erdoğan, T. ve Karataş, Y. (2015). "Akılcı Olmayan İlaç Kullanımını Önlemeye Yönelik Tedbirler". Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 24 (4), 452-462.
16. Şahin, D. S., Özlem, Ö. ve Yanardağ, M. Z. (2018). "Yaşlı Bireylerin İlaç Kullanımına İlişkin Davranışlarının Sosyo-Demografik Değişkenler Açısından İncelenmesi". Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi, 6 (1), 15-25.
17. Ekenler, Ş. ve Koçoğlu, D. (2016). "Bireylerin Akılcı İlaç Kullanımıyla İlgili Bilgi ve Uygulamaları". Journal of Hacettepe University Faculty of Nursing, 3 (3), 44-55.
18. Kılıç, R. (2020). "Denizli ili Pamukkale ilçesindeki Aile Sağlığı Merkezlerine Başvuran Yetişkinlerde Akılcı İlaç Kullanımı". Tıpta Uzmanlık Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Denizli.
19. Krähenbühl-Melcher, A, Schlienger, R, Lampert, M, Haschke, M, Drewe, J. and Krähenbühl S. (2007). "Drug-Related Problems in Hospitals". Drug Safety, 30 (5), 379-407..
20. Sisay, M, Mengistu, G, Molla, B, Amare, F. and Gabriel, T. (2017). "Evaluation of Rational Drug Use Based on World Health Organization Core Drug Use Indicators in Selected Public Hospitals of Eastern Ethiopia: A Cross Sectional Study". BMC Health Services Research, 17 (1), 1-9.
21. Cameron, A, Ewen, M, Ross-Degnan, D, Ball, D. and Laing, R. (2009). "Medicine Prices, Availability, and Affordability in 36 Developing and Middle-Income Countries: A Secondary Analysis". The Lancet, 373 (9659), 240-249.
22. Ayinalem, G.A, Gelaw, B.K, Belay, A.Z. and Linjesa, J. L. (2013). "Drug Use Evaluation of Ceftriaxone in Medical Ward of Dessie Referral Hospital, North East Ethiopia". Int J Basic Clin Pharmacol, 2 (6), 711-717.
23. Klein, E.Y, Van Boeckel, T.P, Martinez, E.M., Pant, S, Gandra, S, Levin, S. A. and Laxminarayan, R. (2018). "Global Increase and Geographic Convergence in Antibiotic Consumption between 2000 and 2015". Proceedings of the National Academy of Sciences, 115 (15), 3463-3470.
24. Dixon, J, Manyau, S, Kandiye, F, Kranzer, K. and Chandler, C.I. (2021). "Antibiotics, Rational Drug Use and The Architecture of Global Health in Zimbabwe". Social Science & Medicine, 272, 1-11.
25. Karakoç, M.D. ve Uyanık, Ö. (2018). "Bir Kamu Hastanesinde Görevli Hemşirelerin Akılcı İlaç Kullanımı Konusundaki Bilgi, Tutum Ve Davranışlarının Değerlendirilmesi". Süleyman Demirel Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 9 (2), 112-118.
26. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/tbmm-plan-ve-butce-komisyonuna-2021-yili-butce-teklifi-sunuldu-sosyal-harcamalara-81-2-milyar-tl-sagliga-238-milyar-tl-41642477>. (Erişim tarihi: 16.03.2020).
27. Şahin, S, Göçer, Ş. ve Öcal, N.Ü. (2020). "Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Akılcı İlaç Kullanımı Hakkındaki Düşüncelerinin Değerlendirilmesi". Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi, 15 (2), 14-19.
28. Korkut, S, Kaplan, A, Şahin, S. ve Avşaroğulları, L.L. (2020). "Acil Servise Başvuran Hastaların Akılcı İlaç Kullanımı Konusundaki Tutum Ve Davranışları". Ankara Sağlık Bilimleri Dergisi, 9 (2), 67-78.
29. Kartal, S.E. ve Gündoğar, H.S. (2017). "Üniversite Öğrencilerinin Akılcı İlaç Kullanımı Hakkındaki Görüşleri". Bartın Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 1 (1), 25-34.
30. Kaya, H, Turan, N, Keskin, Ö, Tencere, Z, Uzun, E, Demir, G. ve Yılmaz, T. (2015). "Üniversite Öğrencilerinin Akılcı İlaç Kullanma Davranışları". Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 18, 1, 35-42.